

When God Upsets the Balance

I. A Delicate Working Balance

1. Free Will
2. Prescience
3. Predestination

תלמוד בבלי מסכת נדה דף טז עמוד ב

דדריש ר' חנינא בר פפא: אותו מלאך הממונה על ההריון לילה שמו, ונוטל טפה ומעמידה לפני הקדוש ברוך הוא, ואומר לפניו: רבש"ע, טפה זו מה תהא עליה? גבור או חלש, חכם או טיפש, עשיר או עני? ואילו רשע או צדיק - לא קאמר, כדר' חנינא; דא"ר חנינא: הכל בידי שמים - חוץ מיראת שמים,

The angel appointed over birth brings each potential soul before God and says:

'Master of the universe, what will be with this drop [of life]? Will he be strong or weak? Will he be wise or foolish? Will he be rich or poor?'

Will he be good or evil, however, is not asked...

II. When the Balance is Upset

בראשית טו:יג-טז

וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדַע תְּדַע כִּי־גֵר אֶהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: וְגַם אֶת־הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּן אֶנְכִי וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצְאוּ בְּרֶכֶשׁ גָּדוֹל: וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל־אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם תִּקְבְּרָ בְּשִׁיבָה טוֹבָה וְדֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה כִּי לֹא־שָׁלֵם עֹנֵן הָאָמְרִי עַד־הֵנָּה:

And He said to Avram, "Know well that your offspring will be strangers in a land not theirs, and they will be enslaved and oppressed four hundred years;

And I will also execute judgment on the nation they will serve, and in the end they will go free with great wealth.

And you will go to your fathers in peace; You will be buried at a ripe old age.

And the fourth generation will return here, for the iniquity of the Amorites is will not be complete until then."

בראשית לז:יז

וַיֹּאמֶר לוֹ לֶךְ־נָא רְאֵה אֶת־שָׁלוֹם אַחֶיךָ וְאֶת־שָׁלוֹם הַצֹּאן וְהַשִּׁבְנִי דַבֵּר וַיִּשְׁלַחְהוּ מֵעֵמֶק חֶבְרוֹן וַיָּבֹא שֹׁכְמָה:

And he said to him, "Go now look into the welfare of your brothers and the welfare of the sheep and bring me back word." And he sent him from the valley of Hebron and he reached Shechem.

רשי בראשית לז:יד

וְהָלַא חֶבְרוֹן בְּהָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר וַיַּעֲלוּ בְּנֵי יַעֲקֹב אֶלְא מַעְצָה עִמָּקָה שֶׁל אוֹתוֹ צְדִיק הַקְּבוּר בְּחֶבְרוֹן,
לְקַיֵּם מָה שֶׁנֶּאֱמַר לְאַבְרָהָם בֵּין הַבְּתָרִים כִּי גַר יִהְיֶה זְרָעֲךָ

FROM THE VALE OF HEBRON — But was not Hebron situated on a hill, as it is said “And they went up into the South and they came unto Hebron”? But the meaning is that Jacob sent him in consequence of profound (עמוקה) thought of the righteous man who was buried in Hebron—in order that there might be fulfilled that which was spoken to Avraham when the Covenant was made ‘between the pieces” (cf. 15:13), “thy seed shall be a stranger, etc.

Do Yosef and his brothers have free will?

Do the Egyptians?

Could the exile in Egypt have been avoided?

Can any of the “players” be held responsible for their actions?

III. Arriving at a Working Theory...

1. The canvas and the details; the big picture and the equally big picture

2. Mashiach as a paradigm: Destiny driven history; details “fungible;”

IV. But What About Pharaoh?

A. The Problem

שמות פרק ג: יט-כ

ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים להלך ולא ביד חזקה:

ושלחתי את ידי והכיתי את מצרים בכל נפלאתי אשר אעשה בקרבו ואחרי כן ישלח אתכם:

And I know that the king of Egypt will not give you leave to go, except by a mighty hand. 20

And I will put forth My hand, and smite Egypt with all My wonders which I will do in the midst thereof.

שמות פרק ד: כא

ויאמר יקוק אל משה בלכתך לשוב מצרימה ראה כל המפתים אשר שמתי בידך ועשיתם לפני פרעה ואני אחזק את לבו ולא ישלח את העם:

And Hashem said unto Moshe: 'When you go back into Egypt, see that you do before Pharaoh all the wonders which I have put in thy hand; but I will strengthen his heart, and he will not let the people go.

שמות פרק ז: ג

ואני אקשה את לב פרעה והרביתי את־אתתי ואת־מופתי בארץ מצרים:

But I will harden Pharaoh's heart, that I may multiply My signs and marvels in the land of Egypt.

שמות פרק יג: ב

ויאמר יהוה אל־משה בא אל־פרעה כי־אני הכבדתי את־לבּו ואת־לבּו עבדיו למען שתי אתני אלה בקרבּו
Then the LORD said to Moses, “Go to Pharaoh. For I have hardened his heart and the hearts of his courtiers, in order that I may display these My signs among them

B. Rabbinic Concern

שמות רבה (וילנא) פרשת בא פרשה יג סימן ג

ד"א כי אני הכבדתי את לבו, א"ר יוחנן מכאן פתחון פה למינין לומר לא היתה ממנו שיעשה תשובה, שנא' כי אני הכבדתי את לבו.

Rabbi Yochanan postulates: This phenomenon provides an opportunity for heretics, who will be able to claim that Pharaoh did not have the opportunity to do teshuva.

אבן עזרא שמות פרק ז פסוק ג

(ג) ואני אקשה יש לשאול, אם ד' הקשה את לבו מה פשעו מה חטאתו.

One could ask: If Hashem hardened his heart, what was his transgression, what was his sin?

C. Possible Approaches

1. Shmuel David Luzzatto (Shadal) Shmot 7:3

Know that all acts can be ascribed to God, for all are caused by Him-some through absolute decree and some through man's free choice which has been granted by Him...It can therefore be said that [God], as the author of all, acts, hardened Pharaoh's heart.

2.

אברבנאל שמות פרק ז

התשובה הא' היא כי כבר יתחייב אדם בכמה עונשים ויסורים מפני מה שחטא כנגד המקום ב"ה וינצל מהם כשישובו אל ה' ויתחרט ממעשיו יבכה ויתחנן לפניו כי אז ישוב אל ה' מחרון אפו וכמו שאמר ארפא משובתם אוהבם נדבה כי שב אפי ממנו אבל יש עונות אחרים שהם בין אדם לחבירו שבעשות אותם האדם אף שיחנן לפניו יתברך לא יעבור על חטאתו ולא יסלח לו...התשובה הב' היא שהנה המשפט הישר והדין הברור הוא שהנפש החוטאת היא תמות ושכל אדם יקבל גמול מעשיו אם לטוב אם לרע ואמנם תרופת התשובה היא חסד עליון מהאל יתברך מיוחד לעמו ונחלתו ישראל שבהיותם תחת השגחתו הפרטית בכל עת שישבו אליו ויקראו לו בכל לבבם ובכל נפשם

התשובה הג' והיא היותר נכונה בעיני שאין ענין קושי הלב הנז' בפרעה ובסיחון שהש"י הטה את לבבו שלא ישמע לדברי משה כי הוא קושי לבבו בעצם אבל היה קושי לבבו נמשך מהמכות במקרה כי בראותו מכת הדם ושסרה מיד ולא התמידה חשב בלבבו שלא היתה המכה ההיא דבר אלהים אלא דבר טבעי או מפאת המערכה...

והנה אם כן לא היתה סבת קושי לב פרעה כי אם רבוי המכות והסרתן אחר היותן וכמו שמפאת המכות ההן הוכבד לב פרעה ונתקשה כן אמרו בשאר המכות האחרונות ויחזק ה' את לב פרעה כי אני הכבדתי את לבו אין ענינו שה"ב הקשה את לבו ומנעהו מעשות מצות חלילה אלא שנתן בו אותן המכות שמפניהן בא לבו לידי קושי וכבדות ומזה הצד ייוחס אליו יתברך קושי לב פרעה לפי שנתן הוא יתברך המכות ההן בארצו עד שמפניהן הקשה פרעה את לבו

Abravanel: Answer 1. Sins against man require punishment. Answer 2. Teshuva reserved for Jews. Answer 3. Pharaoh's condition an inevitable result of the plague process

3.

ספורנו שמות פרק ז פסוק ג

(ג) ואני אקשה. הנה בהיות האל חפץ בתשובת רשעים ולא במיתתם, כאמרו חי אני נאם ה', אם אחפוץ במות הרשע, כי אם בשוב הרשע מדרכו וחייה (יחזקאל לג, יא), אמר שירבה את אותותיו ואת מופתיו, וזה להשיב את המצרים בתשובה, בהודיע להם גדלו וחסדו באותות ובמופתים, כאמרו בעבור זאת העמדתיך, בעבור הראותך את כחי (להלן ט, טז) ועם זה היתה הכונה שישראל יראו וייראו, כאמרו למען שיתי אותותי אלה בקרבך, ולמען תספר (להלן י, ז), ואין ספק שלולא הכבדת הלב היה פרעה משלח את ישראל בלי ספק, לא על צד תשובה והכנעה לאל יתברך, שיתנחם מהיות מורד, אף על פי שהכיר גדלו וטובו, אלא על צד היותו בלתי יכול לסבול עוד את צרת המכות, כמו שהגידו עבדיו באמרם הטרם תדע כי אבדה מצרים וזאת לא היתה תשובה כלל. אבל אם היה פרעה חפץ להכנע לאל יתברך, ולשוב אליו בתשובה שלמה, לא היה לו מזה שום מונע. והנה אמר האל יתברך ואני אקשה את לב פרעה, שיתאמץ לסבול המכות ולא ישלח מיראת המכות את ישראל, למען שיתי אותותי אלה בקרבך, שמהם יכירו גדלי וטובי וישובו המצרים באיזו תשובה אמיתית. ולמען תספר אתה ישראל הרואה בצרתם, באזני בנך להודיע שכל אלה יפעל אל עם גבר להשיבו אליו, וזה כשיפששו במעשיהם בבוא עליהם איזה פורענות:

Sforno: Hardening to achieve true teshuva

D. A Revolutionary Approach: From Reish Lakish to the Rambam

1.

שמות רבה (וילנא) פרשת בא פרשה יג סימן ג

א"ל ר"ש בן לקיש יסתם פיהם של מינים אלא (משלי ג) אם ללצים הוא יליץ שהקב"ה מתרה בו באדם פעם ראשונה שניה ושלישית ואינו חוזר בו והוא נועל לבו מן התשובה כדי לפרוע ממנו מה שחטא, אף כך פרעה הרשע כיון ששיגר הקדוש ברוך הוא ה' פעמים ולא השגיח על דבריו אמר לו הקדוש ברוך הוא אתה הקשית ערפך והכבדת את לבך הריני מוסיף לך טומאה על טומאתך, הוי כי אני הכבדתי את לבו, מהו הכבדתי שעשה הקדוש ברוך הוא את לבו ככבד הזה שהיא מתבשלת שניה וארטסים נכנס בתוכה כך נעשה לבו של פרעה ככבד הזה ולא היה מקבל דבריו של הקדוש ברוך הוא, הוי כי אני הכבדתי את לבו וגו'.

The rest of the story- The revolutionary view of Reish Lakish : Is Free Will an inalienable right?

Textual support: distinction between the first five and last five plagues.

Poignancy: connection to personal story of Reish Lakish.

2.

רמב"ם הלכות תשובה פרק ו הלכה ג
ואפשר שיחטא אדם חטא גדול או חטאים רבים עד שיתן הדין לפני דיין האמת שיהא הפרעון מזה
החוטא על חטאים אלו שעשה ברצונו ומדעתו שמונעין ממנו התשובה ואין מניחין לו רשות לשוב מרשעו
כדי שימות ויאבד בחטאו שיעשה, הוא שהקב"ה אמר על ידי ישעיהו השמן לב העם הזה וגו', וכן הוא
אומר ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים ובזזים דבריו ומתעתעים בבביאיו עד עלות חמת ה' בעמו עד לאין
מרפא, כלומר חטאו ברצונו והרבו לפשוע עד שנתחייבו למנוע מהן התשובה שהיא המרפא, לפיכך כתוב
בתורה ואני אחזק את לב פרעה, לפי שחטא מעצמו תחלה והרע לישראל הגרים בארצו שנאמר הבה
נתחכמה לו, נתן הדין למנוע התשובה ממנו עד שנפרע ממנו, לפיכך חזק הקדוש ברוך הוא את לבו,
ולמה היה שולח לו ביד משה ואומר שלח ועשה תשובה וכבר אמר לו הקדוש ברוך הוא אין אתה משלח
שנאמר ואתה ועבדיך ידעתי וגו' ואולם בעבור זאת העמדתיך, כדי להודיע לבאי העולם שבזמן שמונע
הקדוש ברוך הוא התשובה לחוטא אינו יכול לשוב אלא ימות ברשעו שעשה בתחילה ברצונו, וכן סיחון
לפי עונות שהיו לו נתחייב למונעו מן התשובה שנאמר כי הקשה ה' אליך את רוחו ואמץ את לבבו, וכן
הכנענים לפי תועבותיהן מנע מהן התשובה עד שעשו מלחמה עם ישראל, שנאמר כי מאת ה' היתה
לחזק את לבם לקראת המלחמה עם ישראל למען החרימם, וכן ישראל בימי אליהו לפי שהרבו לפשוע
מנע מאותן המרבים לפשוע תשובה שנאמר ואתה הסבות את לבם אחורנית כלומר מנעת מהן התשובה.
נמצאת אומר שלא גזר האל על פרעה להרע לישראל, ולא על סיחון לחטוא בארצו, ולא על הכנענים
להתעיב, ולא על ישראל לעבוד עכו"ם אלא כולן חטאו מעצמן וכולן נתחייבו למנוע מהן התשובה.

The Rambam's codification of a startling point of view...